

פרשת בהר

(כה ב) דְבַר אֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תֵבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבַתְהָ הָאָרֶץ שְׁבֵת לָהּ.

ע"י רמב"ן: והנה בכאן עוררו אותנו בסוד גדול מסודות התורה כבר רמז לנו ר"א שכתב ומעם שבת לה' כיום השבת וסוד ימות עולם רמוז במקום הזה וכוף אונך לשמוע מה שאני רשאי להשמיעך ממנו בלשון אשר אשמיעך ואם תזכה תתבונן כבר כתבתי בסדר בראשית (בראשית ב ג) כי ששת ימי בראשית הם ימות עולם ויום השביעי שבת לה' אלהיך כי בו יהיה שבת לשם הגדול¹⁷⁹² כמו ששינינו (תמיד פ"ז מ"ד) בשביעי מה היו אומרים מזמור שיר ליום השבת לעתיד לבא שכולה שבת ומנוחה לחיי העולמים:

והנה הימים רמז לאשר ברא במעשה בראשית והשנים ירמזו לאשר יהיה בכריאת כל ימי עולם – ועל כן החמיר הכתוב בשמיטה יותר מכל חייבי לאוין וחייב הגלות עליה כמו שהחמיר בעריות (לעיל יח כח) שנאמר אז תרצה הארץ את שבתותיה (להלן כו לד) והחזיר הענין פעמים רבות כל ימי השמה תשבות (שם שם לה) ונאמר והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותיה (שם שם מג) וכן שינינו (אבות פ"ה מ"ט) גלות באה על עינוי הדין ועל עוות הדין ועל שמיטת הארץ מפני שכל הכופר בה אינו מודה במעשה בראשית ובעולם הבא וכן החמיר הנביא וגזר גלות על שלוח עבדים בשנה השביעית שנאמר (ירמיה לד יג יד) אנכי כרתי ברית את אבותיכם וגו' מקץ שבע שנים וגו' כי גם בעבד שביעית כיובל כו' והיובל יודע עוד מבראשית עד ויכול¹⁷⁹³ כי ישו בו יובל הכל איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו כי הוא מוסד המאמין יחריש וזהו שנאמר ושבתה הארץ שבת וקראתם דרוך בארץ (פסוק י) כי היא ארץ החיים הנרמזת בפסוק הראשון¹⁷⁹⁴ (בראשית א א) שבה נאמר והארץ אזכור (להלן כו מב) וכבר זכרתי זה פעמים:

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁷⁹² ע"י דברי רבינו שמות כ ח.

¹⁷⁹³ ע"י שמות כא ב ודברי רבינו שם ור' בחיי שם.

¹⁷⁹⁴ ע"י לעיל פרשת בראשית הערה 57.

ע"י זהר (ח"א דף סט ע"א): תא חזי בההוא זמנא דזמין קב"ה לאחייאה מתייא כל אינון מתין דישתכחון לבר בשאר ארעין נוכראין קב"ה יברא לון (גופייהו) (נ"א) יוקים לון בגופייהו) כדקא חזי דהא גרמא חד דאשתאר ביה בבר נש תחות ארעא ההוא גרמא יתעביד כחמירא בעיסה ועליה יבני קב"ה כל גופא ולא יהיב לון קב"ה נשמתין אלא בארעא דישראל דכתיב (יחזקאל לז יב) הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל דיתגלגלון תחות ארעא ולבתר מה כתיב (שם יד) ונתתי רוחי בכם וחייתם וגו' דהא בארעא דישראל יקבלון נשמתין כל אינון בני עלמא.

בר אלין דאסתאבו וסאיבו ארעא באלין כתיב (בראשית ז כג) וימחו מן הארץ מן הארץ דייקא ואע"ג דאקשו ואפליגו קדמאי על דא וימחו כמה דאת אמר (תהלים סט כט) ימחו מספר חיים א"ל רבי שמעון ודאי לית לון חולקא בעלמא דאתי דכתיב וימחו מן הארץ וכתיב (ישעיה ס כא) לעולם יירשו ארץ אבל יקומון בדין ועלייהו כתיב (דניאל יב ב) ורבים מישיני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות ולדראון עולם [ופלוגתא בהא אבל כלא כמה דאוקמוה חברייא].

תרגום: בא וראה, באותו הזמן שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות המתים, כל אותם מתים שימצאו בחוץ בשאר ארצות נכריות, הקדוש ברוך הוא יברא להם גופיהם (יעמידם בגופם) כראוי, שהרי עצם אחת שנשארת באדם תחת הארץ, ואותה עצם תעשה כשאר שבעיסה, ועליה יבנה הקדוש ברוך הוא את כל הגוף. ולא יתן הקדוש ברוך הוא להם נשמות אלא בארץ ישראל, שכתוב "הנה אני פותח את קברותיכם והעליתי אתכם מקברותיכם עמי והבאתי אתכם אל אדמת ישראל", שיתגלגלו תחת הארץ. ואחר כך מה כתוב, "ונתתי רוחי בכם וחייתם וגו'", שהרי בארץ ישראל יקבלו נשמות של כל אותם בני העולם.

פרט לאלו שנטמאו וטמאו את הארץ. באלה כתוב "וימחו מן הארץ", דוקא מן הארץ. ואף על גב שהקשו ונחלקו הראשונים על זה. "וימחו" כמו שנאמר "ימחו מספר חיים". אמר לו רבי שמעון, ודאי שאין להם חלק בעולם הבא, שכתוב "וימחו מן הארץ", וכתוב "לעולם יירשו ארץ". אבל יקומו בדין, ועליהם כתוב "ורבים מישיני עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם". והמחלוקת בזה, אבל הכל כפי שבארוה החברים.

ע' ר' בחיי: וע"ד הקבלה ושביתה הארץ שבת לה' כנגד וחד חריב (ר"ה לא ע"א) שהוא כלו שבת ומנוחה לחיי העולמים והוא העוה"ב שאחר התחיה וזה טעם השמטה שהארץ היא במלה וחרבה מכל עבודה בשנה השביעית ומפני זה החמירה תורה בשמיטה יותר מכל חיבי לאוין וגזר עליה גלות הוא שכתוב (ויקרא כו) אז תרצה הארץ את שבתותיה וכן שנו רז"ל גלות באה לעולם על ענוי הדין ועל שמטת הארץ והנה הכופר במצות השמטה ככופר בחדוש העולם ובעוה"ב וזה מבואר.

(כה ח) וְסִפְרָתָ לָךְ שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים שִׁבְעַת שָׁנִים וְהָיוּ לָךְ יָמֵי שִׁבְעַת שָׁנִים תִּשְׁעַת יָמֵי וְאַרְבָּעִים שָׁנָה:

ע' ר' בחיי: מה צורך להוסיף ולומר והיו לך וכי לא היינו יודעים שמספר שבע שנים שבע פעמים הן תשע וארבעים שנה אבל יתכן לומר בסוד הענין כי בא הלשון בספור המצוה המעולה הזאת לבאר על ההוה ולרמוז על העתיד כי המספר הראשון רמז למצות היובל שהם מ"ט שנה ושנת החמשים קדש ולכך הזכיר בו וספרת לשון ספירה והמספר השני רמז ליובל הגדול שהוא סוף כל ימי העולם אשר הויתו ארבעים ותשעה כי מספר מ"ט בימים ובשנים ובאלפים¹⁷⁹⁵ ובשערי הבינה שנמסרו למשה הכל ענין אחד ירמוז לזמן עמידת העולם וקיומו כנרמז בתחלת קהלת (א ד) והארץ לעולם עומדת והוא עולמו של יובל העולם וזהו סוד (ר"ה כא ע"ב) חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולן נמסרו למשה חוץ מאחד שנאמר (תהלים ח) ותחסרהו מעט מאלהים באור זה כי למדו בכל אלף ואלף שער בינה אחד והודיעו כל ההויה מראש ועד סוף חוץ מן היובל קדש שהוא שער החמשים הפנימי של בינה וזהו ותחסרהו מעט מאלהים והשער ההוא קראו מעט לרוב דקותו¹⁷⁹⁶ ופנימיותו משערי אלהים שהוא הבינה ולכך הזכיר במספר אלף שנה כמספר הזה והיו לך לשון הויה ועוד הוסיף ואמר ימי כי כל ימי העולם מספר לך ועל זה אמר והיו לך ימי ולזה רמז דוד המלך ע"ה באמרו (תהלים קמה) מלכותך מלכות כל עולמים ומקרא מלא הוא (שם קה) דבר צוה לאלף דור כי דור כמו עולם וזהו חמשים שנה ובא הרמז במלת כל¹⁷⁹⁷ ובמלת לך כי הכל כונה אחת וזה מבואר.

(כה י) וְקִדְשָׁתֶם אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וְקִרְאתֶם דְּרוֹר בְּאַרְץ לְכָל יִשְׂרָאֵל יוֹבֵל הוּא תְּהִיָּה לְכֶם וְשִׁבְתֶם אִישׁ אֶל אֶחָיו וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תֵּשְׁבוּ:

ע' ר' בחיי: וע"ד הקבלה יובל היא מלשון (ירמיה יז) ועל יובל ישלח שרשיו¹⁷⁹⁸, וירמוז

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁷⁹⁵ ע' דע"ה ח"ב כה ע"ב ז"ל: ודע כי כל מה שאמרנו כאן מענין סוף כל התיקונים שהוא עד אלף העשירי, כי משם ולמעלה הוא בעולמות דא"ס כנז', הנה אין זה סתירה כלל לענין השמיטות הנמצא בדברי הראשונים, ספר התמונה והקנה והרמב"ן (ויקרא כה י במדבר י לה) והמערכת והרקאנטי והציוני ורבינו בחיי (ויקרא כה ב) והרדב"ז וכן הרמ"ק ז"ל בפרדס בשער הנתיבות (פרק ב) ובשער פרטי השמות (פרק ג) האמין ג"כ בזה. אמנם בספר שיעור קומה מיאן בזה הרבה וכן בדברי הרח"ו ז"ל בלק"ת פ' קדושים. אך הגר"א ז"ל לא דחה דברי הראשונים כלל, ועשה סמוכות לדבריהם, ואמר בתיקונים תיקון ל"ו (דף פו ע"א) זה לשונו מכאן משמע כדברי הראשונים דשבע שמיטות ואנן בשניה עכ"ל. וכן נמצא ג"כ בדברי רבינו עזרא רבו של הרמב"ן בביאורו לשיר השירים המיוחס להרמב"ן, והוא לרבינו עזרא כנודע, ע"ש בתרי"ג מצות במצות יובל.

¹⁷⁹⁶ ע' תיקו"ז (עו ע"ב): כתר עליון דא איהו שלימו דחמשין שערי בינה ודא איהו דלא אתייהב למשה דעליה אתמר (איוב כח ז) נתיב לא ידעו עיט.

תרגום: כתר עליון זוהי שלמות של חמשים שערי בינה, וזהו שלא נתן למשה, שעליו נאמר "נתיב לא ידעו עיט".

¹⁷⁹⁷ ע' לעיל פרשת בראשית הערה 7. וע' לקמן הערה 1798.

¹⁷⁹⁸ ע' זהר (ח"ג דף נח ע"א): תא חזי כתיב (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן ותנינן מה שמייה דההוא נהר הא אוקימנא יובל שמייה דכתיב (ירמיה יז ח) ועל יובל ישלח שרשיו ובספרא דרב המנונא סבא חיים שמייה דמתמן נפקין חיים לעלמא ואינון אקרון חיי מלכא והא אוקימנא ההוא אילנא רבא ותקיפא דמזון לכלא ביה אקרי עץ חיים אילנא דנטע שרשוי באינון חיים וכלא הוא שפיר.

כי כל הדורות יובלו אל הסבה הראשונה, ולכך נקרא היובל בשם דרור כי הוא היובל אשר שם שרשי הדורות והנבראים כולן, כי משם נאצלו בברית עולם שנאמר (בראשית א) בראשית ברא אלהים¹⁷⁹⁹, ושמה תשובתם¹⁸⁰⁰, והבן זה, כי כל אחת מן השבע פועלת שבע אלפים, והנה הם מ"ט, וכשישלמו לעולם ארבעים ותשעה יהיה תהו ובהו¹⁸⁰¹ וישוב הכל ליובל כמו שנאצל משם, והבן זה, וזהו לשון הכתוב (ויקרא כה) בשנת היובל הזאת תשובו איש אל אחותו, (שם כז) בשנת היובל ישוב. וחכמי המחקר הזכירו בלשונם הכל היה מהסבה הראשונה והכל שב אל הסבה הראשונה. ואם תזכה להבין סוד השמטה והיובל לא יתעלם ממך מה שהזכיר בשמטה שדרך כרמך ספיה קצירך ענבי נזיריך, בלשון לנוכח¹⁸⁰², כי לאחר שתעבור שנת השמטה שקראה הכתוב שבת לה' שהיא שבת ומנוחה לחיי העולמים, יהיו שלך כקדם. והסתכל בכתוב הנמרץ שבמזמור שיר ליום השבת, הרומז מה יהיה אחר השבת, והוא שאמר (תהלים צב) צדיק כתמר יפרח, וכתוב (שם עב) יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירה, וגם זה רמז בפרשת ויכלו אחר שהזכיר (בראשית ב) ויברך אלהים את יום השביעי, כדי להודיע מה יהיה אחר יום השביעי חתם הפרשה במלת לעשות, כלומר לעשות פעולות ולקרא הדורות מראש. ומפני זה הזכיר במצות השמטה שדרך כרמך קצירך נזירך, כעין שלך, ולא הזכיר בן ביובל אלא ספיחיה נזיריה, לפי שהם שלה ואין לך בהם כלום, וכבר הזכרתי זה בסדר ואלה המשפטים. ומוזה אמר הכתוב לאשר לו אחות הארץ¹⁸⁰³, לא אמר נחלת הארץ, כי ענין נחלה הוא מה שהאדם נוחל מאחר אבל אמר אחוזה שהוא לשון מורה על הבעלים הראשונים העקריים, וזהו שכתוב (קהלת ה) כי גבוה

ס מאיר הרמב"ן ור' בחיי

תרגום: בא וראה כתוב ונהר יוצא מעדן, ושנינו מה שמו של אותו נהר, בארנו ששמו יובל, שכתוב ועל יובל ישלח שרשיו. ובספרו של רב המנונא סבא חיים שמו, שמשם יוצאים חיים לעולם, והם נקראים חיי המלך. והרי בארנו אותו עץ גדול וחזק שבו יש מזון לכל נקרא עץ החיים, האילן שנטע שרשיו באותם החיים, והכל הוא נאה.

ועי' זר"ח ח ע"ב: ובג"כ מנין ימות החמה שס"ה מ"ט שבועין מנהון לקביל האי דרגא דצדיק דאיקרי טוב ואיה שביעי ויניק מניה האי שמשא דלתתא שבע שבועין שבע זמנין לקבל שבע שבועין שבע זמנין דאיהו יניק מאימא עילאה דאיקרי יובל ולקבלא שני יובל דלתתא.

תרגום: ומשום כך מנין ימות החמה שלש מאות ששים וחמשה ארבעים ותשעה שבועות מהם כנגד הדרגה הזו של צדיק שנקרא טוב והיא שביעי ויונק ממנה השמש הזה שלמטה שבעה שבועות שבע פעמים כנגד שבעה שבועות שבע פעמים שהוא יונק מהאם העליונה שנקראת יובל וכנגד שני היובל שלמטה.

עי' זהר (ח"א דף צה ע"ב): וכל כך למה משום דכתיב (שם י יז) שמלכך בן חורין דא קב"ה כמה דאת אמר (שמות ד כב) בני בכורי ישראל בן חורין מהו בן חורין כמה דאת אמר (ויקרא כה יב) יובל היא קדש תהיה לכם וכתוב (שם י) וקראתם דרור בארץ דהא כל חירו מיובלא קא אתי בגין כך בן חורין ואי תימא בן חורין ולא כתיב בן חירות הכי הוא ודאי בן חירות מיבעי ליה אלא במתניתא סתימאה דילן תנינא כד מתחברן י' בה' כדני כתיב (בראשית ב י) ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ולא תימא כד מתחברן אלא מתחברן ודאי ובגין כך בן חורין כתיב ועל דא אשריך ארץ שמלכך בן חורין ושריך בעת יאכלו בחדוותא בשלימו ברעוא.

תרגום: וכל כך למה, משום שכתוב "שמלכך בן חורים", זה הקדוש ברוך הוא, כמו שנאמר "בני בכורי ישראל". "בן חורים", מה זה "בן חורים", כמו שנאמר "יובל היא קדש תהיה לכם", וכתוב "וקראתם דרור בארץ", שהרי כל החירות באה מן היובל, ולכן בן חורין. ואם תאמר, בן חורין, ולא כתוב בן חירות, כך זה בודאי היה צריך לכתוב בן חירות. אלא במשנתנו הסתומה למדנו, כשמתחברות י' בה', אז כתוב "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן". ואל תאמר כשמתחברים, אלא ודאי מתחברים, ולכן כתוב "בן חורים", ועל כן "אשריך ארץ שמלכך בן חורים", "ושריך בעת יאכלו", בשמחה, בשלמות וברצון.

¹⁷⁹⁹ עי' זהר ח"א ב ע"א וג ע"ב שזה כינוי לבניה.

¹⁸⁰⁰ עי' לעיל פרשת יתרו הערה 1284.

¹⁸⁰¹ עי' ר"ה לא ע"א ולעיל פסוק ב.

¹⁸⁰² עי' לעיל פרשת וירא הערה 509.

¹⁸⁰³ עי' זהר ח"א קלט ע"ב: תשובו איש אל אחוזתו (ו)אל נשמתו שהיא אחוזתו ונחלתו.

תרגום: "תשובו איש אל אחוזתו", אל נשמתו, שהיא אחוזתו ונחלתו.

מעל גבוה שומר וגבוהים עליהם¹⁸⁰⁴, וזה מבואר:

(כה כג) והארץ לא תמכר לצמתת כי לי הארץ כי גרים ותושבים אתם עמדי: וע"ד הקבלה כי לי הארץ, עתידה לחזור לי ביובל, ולזה רמז דוד המלך ע"ה באמרו (תהלים כד) לה' הארץ ומלואה¹⁸⁰⁵. ולא יעלם ממך כונת תחלת המזמור באות למ"ד שהוא הגדול שבכל האותיות וקראוהו חכמי האמת מגדל הפורה באויר¹⁸⁰⁶, אחר שתבין מה שכתבנו למעלה. או יאמר לי הארץ, העליונה, ובשנה השביעית אינה פועלת בתחתונה וכאלו אין התחתונה שלי, לכך לא תהא שלכם.

(כו א-ב) לא תעשו לכם אילים ופסל ומצבה לא תקימו לכם ואין משפית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה כי אני ה' אלהיכם: את שבתתי תשמרו ומקדשי תיראו אני ה': עי' רמב"ן: לא תעשו לכם אילים כנגד זה הנמכר לגוי הכתוב מדבר, שלא יאמר הואיל ורבי עובד עבודת כוכבים אף אני אעבוד עבודת כוכבים, הואיל ורבי מגלה עריות אף אני אנגלה עריות, הואיל ורבי מחלל שבת אף אני אחלל שבת, תלמוד לומר לא תעשו לכם אילים, את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו, הזהיר כן הכתוב על המצות, לשון תורת כהנים (פרק טו) ופירושה, שהזכיר הכתוב עבודה זרה ושבת שיוהר בהן העבד הנמכר לגוי, ומורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו, והוא הדין לכל המצות, אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן ויש גורסין "הזכיר [ס"א הזהיר] כאן", ואם הגירסא כך, רמזו שכל המצות בכלל השבת והמקדש, והמשכיל יבין:

עי' ר' בחיי: דרשו רז"ל בתורת כהנים הזהיר הכתוב על כל המצות. וכתב הרמב"ן ז"ל כי פירוש המדרש הזה שבא הכתוב להזהיר על העבד הנמכר לעו"ג על ע"ז ושבת וגם מורא המקדש שיבא שם ברגלים ויירא ממנו, והוא הדין לכל המצות אבל הזכיר אלה שהן אבות ללמד על כולן. ויש גורסים הזהיר כאן, ואם הגירסא כך רמזו שכל המצות בכלל שבת והמקדש, והמשכיל יבין, עכ"ל. ובאור דבריו כי השבת והמקדש זכור ושמור¹⁸⁰⁷, וידוע כי כל המצות שהן מצות עשה ומצות לא תעשה בכללם, וזה מבואר:

סא מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁸⁰⁴ עי' לעיל פרשת ויצא הערה 596.

¹⁸⁰⁵ עי' זהר (ח"א דף סז ע"א): ליהו"ה הארץ ומלואה האי קרא על ארעא דישראל אתמר דאיהו ארעא קדישא ומלואה דא שכינתא כמה דאת אמר (מלכים א' ח יא) כי מלא כבוד יהו"ה את בית יהו"ה וכתוב (שמות מ לד) וכבוד יהו"ה מלא את המשכן מאי מלא ולא מילא אלא מלא ודאי דאתמליא מכלא דאתמליא מן שמשא סיהרא שלים בכל סטרין מלא מכל טובא דלעילא כאסקופא דא דאתמליא מכל טובא דעלמא ועל דא כתיב ליהו"ה הארץ ומלואה תבל ויושבי בה דא שאר ארעאן.

תרגום: "לה' הארץ ומלואה", פסוק זה נאמר על ארץ ישראל שהיא ארץ הקדושה. "ומלואה" זו השכינה, כמו שנאמר "כי מלא כבוד ה' את בית ה'", וכתוב "וכבוד ה' מלא את המשכן". למה מלא ולא מלא. אלא מלא ודאי, שהתמלא מהכל, שהתמלא מהשמש, הלבנה שלימה בכל הצדדים, מלא מכל טוב שלמעלה, כמו האוצר הזה שהתמלא מכל טוב של העולם. ועל זה כתוב "לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה", אלו שאר הארצות.

ועי' זהר (ח"ב דף נ ע"א): ליהו"ה הארץ ומלואה ליהו"ה דא קודשא בריך הוא הארץ ומלואה דא כנסת ישראל וכל אוכלוסין דילה דמתחברן בהדה ואקרון מלואה ודאי כמה דאת אמר (ישעיה ו ד) מלא כל הארץ כבודו תבל ויושבי בה דא הוא ארעא דלתתא דאקרי תבל ואחידת בדינא (דעלמא) דלעילא הדא הוא דכתיב (תהלים ט ט) והוא ישפוט תבל בצדק בין לחד בין לעמא חד בין לכל עלמא מהאי דינא הוא אתדן.

תרגום: "לה' הארץ ומלואה לה' זה הקדוש ברוך הוא הארץ ומלואה זו כנסת ישראל וכל האוכלוסין שלה שמתחברים עמה ונקראים מלואה ודאי כמו שנאמר מלא כל הארץ כבודו תבל ויושבי בה זוהי ארץ של מטה שנקראת תבל ואחזה בדין (של עולם) של מעלה זהו שכתוב והוא ישפוט תבל בצדק בין לאחד בין לעם אחד בין לכל העולם מהדין הזה הוא נדון.

¹⁸⁰⁶ עי' לקמן פרשת נצבים הערה 2348.

¹⁸⁰⁷ עי' לעיל פרשת יתרו הערה 1305. ועי' הערה הבאה.

רמב"ן ור' בחיי

Section break

פרשת בחקתי

(כו ו) וְנָתַתִּי שְׁלוֹם בְּאַרְצְךָ וְשָׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחְרִיד וְהַשְׁבַּתִּי חַיָּה רְעֵה מִן הָאָרֶץ וְחָרַב לֹא תֵעָבֵר בְּאַרְצְכֶם.

עי' רמב"ן: ועל דרך האמת – שיתן השלום מחובר בארץ¹⁸⁰⁸ והוא שלום הכל השקול כנגד הכל¹⁸⁰⁹.

עי' ר' בחיי: וע"ד הקבלה – ונתתי שלום בארץ, יבטיח הכתוב שיתן יסוד עולם מחובר בארץ שבבראשית, כי עם זה יתברך העולם. והוא כענין שכתוב (קהלת ג &) גם את העולם נתן בלבם, כי הלב הוא הארץ¹⁸¹⁰ וזה מבואר, כי על כן אמר בארץ בלבם, כי הכל בכלל¹⁸¹¹, כאשר יהיה האופן בתוך האופן (יחזקאל א מז)¹⁸¹². ולפי שהשפע בא אל היסוד מהנצח וההוד, שהם למודי ה'¹⁸¹³ והם המשפיעים בה, על כן אמרו רז"ל (&) תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם. והוכיחו זה ממה שכתוב (ישעיה נד &) וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך.

(כו יא) וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא תִגְעַל נַפְשֵׁי אֲתָכֶם:

עי' רמב"ן: הענין סוד מסתרי התורה אמר שיתן משכנו בתוכנו והנפש אשר ממנה יבא המשכן לא תגעל אותנו¹⁸¹⁴ ככלי שמגעילין אותו ברותחין אבל בכל עת יהיו בגדינו לבנים

סג מאיר הרמב"ן ור' בחיי

¹⁸⁰⁸ עי' זהר (ח"ג דף קיג ע"ב) וז"ל: ת"ח בשעתא דאתשכחון ישראל זכאין קמיה קב"ה מה כתיב ונתתי שלום בארץ האי לעילא דאתי קב"ה לאתחברא בכנסת ישראל. תרגום: בא וראה בשעה שנמצאים ישראל צדיקים לפני הקדוש ברוך הוא מה כתוב, "ונתתי שלום בארץ" זה למעלה, שבא הקדוש ברוך הוא להתחבר עם כנסת ישראל. ועי' שם (קטו ע"ב) וז"ל: שבת דאיהו זכור ושמור אקרי ברית דכתיב ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרתם ברית עולם וכלא מלה חד ואתר דא אקרי ברית בכל אתר. ת"ח כתיב ונתתי שלום בארץ הוא יסוד דאיהו שלמא דארעא שלמא דביתא שלמא דעלמא ויסרתי אתכם אף אני שבע מאי שבע דא צדק הא ודאי ברית ובג"כ דברי הברית ניהו. תרגום: שבת שהיא זכור ושמור נקראת ברית, שכתוב "ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדורותם ברית עולם" והכל דבר אחד, והמקום הזה נקרא ברית בכל מקום. בא וראה כתוב "ונתתי שלום בארץ" הוא יסוד, שהוא שלום הארץ, שלום הבית, שלום העולם. "ויסרתי אתכם אף אני שבע", מה זה שבע, זה צדק, הרי ודאי הברית, ולכן דברי הברית הם.

¹⁸⁰⁹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 7.

¹⁸¹⁰ עי' זהר ח"ב כח ע"א: ועל דא כתיב ויקחו לי תרומה מאת כל איש מההוא דאקרי איש דאתגבר על יצריה וכל מאן דאתגבר על יצריה אקרי איש אשר ידבנו לבו מאי אשר ידבנו לבו אלא דיתרעי ביה קודשא בריך הוא כמה דאת אמר (תהלים כז ח) לך אמר לבי (שם עג כו) צור לבבי (משלי טו טו) וטוב לב (רות ג ז) וייטב לבו כלהו בקודשא בריך הוא קאמר אוף הכא אשר ידבנו לבו מניה תקחו את תרומתי דהא תמן אשתכח ולא באתר אחרא.

תרגום: ועל זה כתוב ויקחו לי תרומה מאת כל איש מאותו שנקרא איש שמתגבר על יצרו וכל מי שמתגבר על יצרו נקרא איש אשר ידבנו לבו מה זה אשר ידבנו לבו אלא שיתרצה בו הקדוש ברוך הוא כמו שנאמר לך אמר לבי צור לבבי וטוב לב וייטב לבו את כולם אמר בקדוש ברוך הוא אף כאן אשר ידבנו לבו ממנו תקחו את תרומתי שהרי שם נמצא ולא במקום אחר. ועי' ש"ש במ"מ: כתב הרב, טעם שהמלכות נקראת לב לפי שיוצאת כנגד הלב דז"א.

¹⁸¹¹ עי' לעיל פרשת בראשית הערה 7.

¹⁸¹² עי' תיקו"ז (כב ע"א): שב"א מאן איהו כאשר יהיה האופן בתוך האופן ואינון את המאור הגדול ואת המאור הקטן (בראשית א טז) ואינון גוף וברית ולקבליהו חמה ולבנה דאינון לקבל אימא עלאה ותתאה.

תרגום: שב"א מיהו, כאשר יהיה האופן בתוך אופן, והם "את המאור הגדול ואת המאור הקטן", והם גוף וברית, וכנגדם חמה ולבנה, שהם כנגד האם העליונה והתחתונה.

¹⁸¹³ עי' לעיל פרשת אמור הערה 1779.

¹⁸¹⁴ עי' פרשת בהר הערה 1808.

עי' זהר (ח"ג דף מה ע"ב): מי יעלה בהר יהו"ה וגו' נקי כפים ובר לבב אשר לא נשא לשוא נפשי וגו' נפשו כתיב מהו נפשי ונפשו אלא כלא חד מלה כמה דאת אמר (עמוס ו ט) נשבע יהו"ה בנפשו (ש"א ב לה) כאשר בלבבי ובנפשי יעשה ודוד מלכא אתאחיד בההוא לב ובההוא נפש ועל דא לא